

SÄRTRYCK UR ÅBO AKADEMIS ÅRSSKRIFT 1924

ÅBO AKADEMIS BIBLIOTEK

AV
ALLAN TÖRNUDD

ÅBO 1925
ÅBO TRYCKERI OCH TIDNINGSSÄLLSKAP

ÅBO AKADEMIS BIBLIOTEK

AV

ALLAN TÖRNUDD

Åbo Akademis biblioteks historia hör framtiden till. Den sexåriga historia Akademien i sin helhet i denna stund kan blicka tillbaka på finnes i allt väsentligt upptecknad i rektors succesiva redogörelser för de tilländalupna verksamhetsåren. I dessa redogörelser återfinnas även bibliotekets årsberättelser, till vilka den intresserade hänvisas för komplettering av nedan följande kortfattade översikt över bibliotekets utveckling till årsskiftet 1924—25.

När Åbo Akademi vid ingången av vårterminen 1919 vidtog med sin verksamhet, ägde Akademien en liten grundstomme till ett bibliotek, huvudsakligen bildad genom ett antal privata boksamlingar, som förärats den vardande nya högskolan under loppet av de närmast föregående åren. Redan bland dessa gåvor funnos böcker av ett icke ringa värde, framför allt den av statsrådet Aug. Ramsay skänkta samlingen av matematisk litteratur, därefter avlidne statsrådet C. Synnerbergs av Svenska Folkskolans Vänner doneerade klassiska bibliotek, samt ännu några andra samlingar av olika ursprung och beskaffenhet (se Styrelsens årsberättelse för tiden 27 okt. 1917—30 juni 1918).

Före konstituerandet av Akademiens allmänna bibliotek hade emellertid inköpsanslag för handbibliotek i de fack, som voro företrädda vid Akademien, ställts till resp. professorers disposition. Ur dessa handbibliotek — ökade till antalet med tillkomsten av nya ordinarie professorer — ha sedermera de

seminarie- och institutbibliotek utvecklats sig, som för närvarande inom sig hysa en väsentlig del av den värdefullaste vetenskapliga litteraturen i Akademiens ägo.

Redan det första inköpsanslaget till det allmänna biblioteket fördelades till största delen på sådant sätt, att Akademiens professorer erhöles bestämmanderätten över var sin del av inköpen. Därmed följde snart även en motsvarande dispositionsrätt till de inköpta böckerna för resp. fackbiblioteks räkning, och redan 1921 utvidgades sistnämnda rätt till en allmän optionsrätt beträffande även den på annat sätt än genom inköp förvärvade litteraturen. Undantagna härifrån äro endast samlingar som skänkts till Akademien med särskilda förbehåll, samt det allmänna referensbiblioteket.

Den utpräglade *decentralisation*, som i följd härav för närvarande utmärker förvaltningen av Akademiens bokförråd, är förmodligen till en del att betrakta som en övergångsform i utvecklingen av Akademiens organisation. Under nu rådande förhållanden är den i varje fall motiverad dels av den starkt kännbara utrymmesbristen i det allmänna bibliotekets lokaler, jämte deras ogynnsamma läge, dels av bristen på medel för upprätthållande av en effektiv ordinarie arbetsstyrka för att direkt omhändertaga hela det kontinuerligt växande bokbeståndet. I sistnämnda avseende har biblioteket drabbats hårt av de finansiella svårigheter, som kort efter Akademiens tillblivelse hindrade dess vidmakthållande och utveckling enligt ursprungligen avsedda principer. Med uppriktigaste tacksamhet har Akademien emottagit de årligen tillströmmande bokgåvorna, som utgjort en ovärderlig ersättning för de sinande inköpsanslagen, men avsaknaden av förvaringsrum och arbetskrafter i nödig omfattning har gjort det omöjligt att i sorteringen, uppställningen och katalogiseringen av samlingarna ens tillnärmelsevis hålla jämna steg med deras tillväxt i antal och omfång. För ögonblicket inskränker sig därför det allmänna bibliotekets funktion väsentligen till att ombesörja expeditionen av flertalet bokrekvisitioner till seminarie- och institutbiblioteken, att inom gränserna

för de knappa resurserna hålla referensbiblioteket i ett tidsenligt skick samt framför allt att utgöra ett gemensamt „clearing house” med avseende på anläggande gratisförvärv och byteslitteratur för de skilda fackbiblioteken.

Så länge löpande arbetsuppgifter av detta slag, med deras direkt praktiska syfte i det akademiska forskningsarbetets tjänst, taga biblioteksförvaltningens hela uppmärksamhet i

ÅBO AKADEMIS HUVUDBYGGNAD, DÄR BIBLIOTEKET ÄR INRÝMT,
I BAKGRUNDEN F. D. AKADEMIHUSET

anspråk, kunna de speciella *samlaruppgifter* på lång sikt, som i vanliga fall tillkomma ett universitetsbibliotek, icke bedrivas systematiskt utan måste i huvudsak åsidosättas i avvaktan på bättre tider. En redogörelse för bibliotekets innehåll ur de synpunkter, som främst intressera boksamlaren och bibliofilen, måste av samma skäl uppskjutas tills förhållandena medgiva en närmare granskning och bearbetning av det förefintliga bokförrådet.

Såsom redan antydningssvis framhållits, utgöres huvudmassan av Akademiens bokbestånd av *gåvor*, skänkta av enskilda

personer. Akademiens privata bokdonatorer, som äro nämnda i bibliotekets årsberättelser, ha varit allt för många för att här ånyo uppräknas. Någon skarp gräns mellan „stora” och „små” donatorer kan ej heller dragas, ity att gåvorna med avseende på såväl omfånget som det vetenskapliga värdet variera med små differenser från de minsta till de största. En utpräglad undantagsställning bland de hithörande samlingarna intaga endast den *Gadolinska* och den *Schaumanska* samlingen, vilka båda i enlighet med överlåtelseurkundernas bestämmelser äro uppställda såsom enheter för sig inom Akademiens allmänna bibliotek. Den förra, „Johan Gadolins Bibliotek”, förvärvades till Akademien redan 1919, dels genom köp, till större delen såsom gåva, genom en av dess ägare, lantbruksrådet Emil af Hällström, på vars egendom Olkkala den såsom släktarv dittills förvarats. Den Schaumanska samlingen skänktes år 1921 av medlemmar av ätten Schauman till Åbo Akademi. Vi återkomma till dessa samlingar med några ord i det följande.

Ett avsevärt antal av bokgåvorna har kommit från Sverige. Den till det yttre omfånget största boksamling Akademien på en gång har fått emottaga utgjorde resultatet av den insamling som Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet någon tid före Akademiens högtidliga invigning hösten 1919 hade anställt bland allmänheten i Sverige för att bidra till grundandet av den nya svenska högskolans bibliotek. En annan bokgåva av stora dimensioner förärades Akademien två år senare av grosshandlaren Gustaf Ståhle i Stockholm i form av böcker, uppskattade till ett värde av 10,000 kronor, enligt fritt val, verkställt av ett par av Akademiens professorer, ur boklagret i A.B. Klemmings Antikvariat. De delar av dessa samlingar som varit av något aktuellt vetenskapligt intresse ha för det mesta fått plats i seminarie- och institutbibliotek. Den senaste stora bokdonationen från Sverige utgöres av den frejdade finländske forskaren professor Hugo Gyldéns vetenskapliga bibliotek, som av hans änka, professorskan Therèse Gylden, född von Knebel, hösten 1924 skänktes till Åbo Akademi.

Mycket av den gedignaste delen av Akademiens bokförråd härstammar från privatbibliotek, som efter ägarens död på grund av testamentariskt förordnande, på arvingarnas initiativ eller någon gång genom andra personers förmedling ha tillfallit Akademien såsom gåva. Till denna kategori höra t. ex. avl. statsrådet C. G. Estlanders, bankdirektör Felix Heikels, fil. mag. G. Sohlbergs, statsrådet C. F. von Wahlbergs,

REFERENSAVDELNINGENS LÄSESAL

presidentskan C. Montgomerys, lektor V. Knabes bibliotek m. fl. samlingar, rörande vilka hänvisas till årsberättelserna. En samling i samma stil som den Schaumanska (se nedan), endast av mindre dimensioner, erhöll Akademien i det Wallénska familjebiblioteket från Nordenlund gård i Sysmä (hopbragt av possessionaten B. W. Kraftman under 1800-talets förra hälft).

Akademiens bokdonator framom andra är dock finländaren, direktör Matti Ingman i London, som icke blott genom

egna pekuniära uppföringar och propaganda bland affärs-
vänner i den engelska metropolen under loppet av de senaste
åren har riktat biblioteket med ansevärliga mängder av dyrbar
engelsk litteratur, utan även nedlagt eget arbete i största ut-
sträckning på inköpet av böckerna och deras översändande till
Åbo. De Ingmanska donationerna, som redan överstiga ett antal
av 5,000 volymer, äro så mycket värdefullare som direktör
Ingman har givit fackmännen vid Akademien tillfälle att genom
önskelistor medverka vid valet av den inköpta litteraturen.

Näst den sammanlagda mängden av privata bokgåvor ut-
göres den största delen av det kostnadsfritt förvärvade bok-
förrådet av de *friexemplar av det inhemska årstrycket*, som
alltsedan Akademiens första verksamhetsår på grund av
tryckfrihetslagen av den 4 januari 1919, § 13 ha tillfallit Aka-
demien. Genom sin bestående karaktär är denna förvärvs-
källa givetvis en av de viktigaste för Akademiens bibliotek.
Detsamma gäller om statens *officiella tryck*, som på grund
av statsrådets förordnande av den 12 maj 1920 i mån av till-
gång på disponibla exemplar avgiftsfritt tillfaller Akademien.
Även rikssvenskt officiellt tryck har, dels på grund av Sveriges
regerings vid tiden för Akademiens invigning uttalade
löfte, dels genom enskilda ämbetsverks tillmötesgående, i
olika repriser tillsänts Akademien såsom gåva. I omsorgen
om verkställandet av sistnämnda gåva har riksdagsbibliote-
karien dr V. Gödel tagit en synnerligen verksam del.

En redan nu icke obetydlig del av Akademiens bokförvärv
utgöres av de *bytesskrifter*, som efter startandet av „Acta
Academiae Aboensis” från och med läsåret 1920—21 tillsän-
das Akademien från ett par hundra vetenskapliga institutioner
i olika delar av världen.

Under det bokförrådets tillväxt genom donationer och fri-
exemplar samt i bytesväg i stort sett har uppvisat en steg-
ring från år till år, har årsfrekvensen av den *inköpta* littera-
turen följt de för ändamålet disponibla tillgångarnas i början
snabbt nedåtgående kurva, som redan 1921 utmynnade i att
intet anslag alls kunde upptagas i Akademiens ordinarie ut-

giftsstat för läsåret 1921—22. Framst tack vare medel, för
tillfället donerade av enskilda personer, har inköpsverksam-
heten dock aldrig helt avstannat. (För närmare uppgifter
om dessa donationer hänvisas till årsredogörelserna.) Efter
den storartade hjälpaktionen hösten 1923, då en summa av
24,000 kronor på initiativ av finländska och rikssvenska da-
mer i Stockholm insamlades till förmån för Åbo Akademis

RÄTTSVETENSKAPLIGA SEMINARIETS BIBLIOTEK

bibliotek — en gåva, vilken som ingen annan motsvarade ett
aktuellt trängande behov — har anskaffningen pågått i vä-
sentligt ökad omfattning. Inköpen ha företrädesvis gjorts hos
bokhandlare i utlandet. Bland privatbibliotek, som genom
köp ha övergått i Akademiens ägo, märkes — jämte den, så-
som ovan nämnts, till största delen donerade Gadolinska
samlingen — professor F. W. Gustafssons samling av klas-
siska auktorer, varav huvudparten införlivats med det till se-
minariet för gamla tidens historia hörande biblioteket.

Om vi med all den reservation, som redan i det föregående

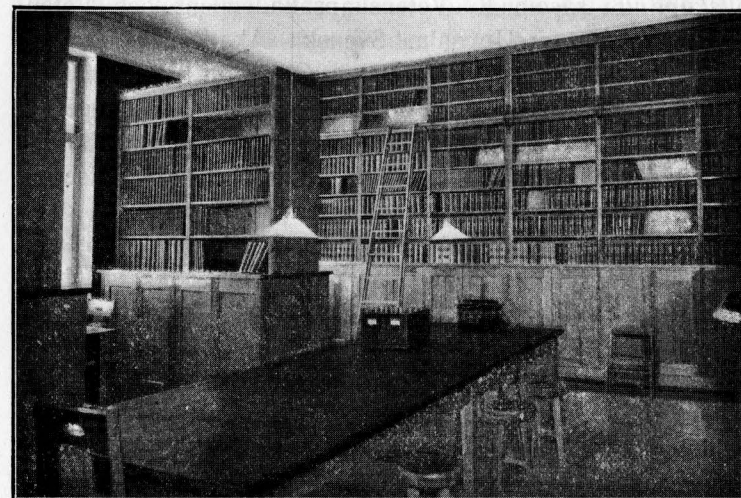
har uttalats, vilja ge en närmare antydning om *beskaffenheten* av de samlingar, som för närvarande äro uppställda i Åbo Akademis allmänna bibliotek, så gestaltar den sig i enlighet med följande kortfattade översikt.

Den *Gadolinska* samlingen utgör professorns i kemi vid Åbo Akademi, Johan Gadolin (1760—1852) privatbibliotek, som genom en lycklig tillfällighet räddats undan Åbo brand. Ett flertal av böckerna i denna samling har på sin tid tillhört de bland annat såsom både vetenskapsmän och politiker bemärkta biskoparna Johan Brovallius (1707—1755) och hans svärson Jakob Gadolin (1719—1802), den senare prokansler vid Åbo Akademi från år 1788 och fader till professor Johan Gadolin. Samlingen omfattar något över 3,600 volymer, till största delen bestående av litteratur från 1600- och 1700-talet i de mest olika ämnen, och har genom böckernas ålderdomliga skepnad en i yttre måtto synnerligen enhetlig prägel. Den kan i flere avseenden påräkna bokkännarens intresse, och det är att hoppas, att förhållandena inom en icke allt för avlägsen framtid skola medgiva en grundlig granskning, särskilt ur bibliofil synpunkt, av de enskilda arbeten den innehåller. En kort efter dess överlåtelse till Akademien igångsatt omkatalogisering av samlingen måste snart avbrytas på grund av den nödvungna minskningen av arbetsstyrkan i biblioteket.

Den *Schaumanska* samlingen har huvudsakligen hopbragts av kammarrådet Carl Schauman och hans son, den kände publicisten, fil. mag. August Schauman, under årtiondena omkring mitten av 1800-talet. Den har senast tillhört överbibliotekarien dr Georg Schauman i Helsingfors och hans syskon. Även denna samling, ungefär ett århundrade yngre än den Gadolinska, har en jämförelsevis homogen karaktär, främst tack vare det starka inslaget av historisk, biografisk, kulturhistorisk och topografisk litteratur. Den omfattar omkring 4,000 volymer (smärre broschyrer inberäknade). Bland dess rariteter kan nämnas Dahlgrens „*Suecia antiqua et hodierna*” i ett väl bibehållet exemplar. Samlingen är, liksom

den Gadolinska, endast provisoriskt ordnad och uppställd samt ännu icke på långt när fullständigt katalogiserad.

En vacker början till en samling *academica*, som alltjämt kompletteras med nya ackquisitioner, befinner sig, främst tack vare de rikssvenska universitetens frikostighet, i Akademiens ägo. Den åsyftade samlingen i dess nuvarande skick utgöres väsentligen av omkring 15,000 dissertationer, de flesta från

KEMISKA INSTITUTETS BIBLIOTEK

1700-talet, från universiteten i Åbo, Uppsala och Lund. Dessa avhandlingar äro alla provisoriskt uppställda i kapslar, ordnade i överensstämmelse med de tryckta bibliografierna över den svenska disputationslitteraturen, på ett sätt som medger en nöjaktig överblick över samlingens innehåll. För deras komplettering har godsägaren, löjtnant Virgin i Sverige, som själv bidragit med en betydande kollektion dissertationer, nyligen ställt en summa av 2,000 kronor till förfogande.

En ståtlig samling, som till största delen uppfyller ett av

rummen i bokmagasinet, utgöra *Sveriges Riksdagshandlingar* i en nära nog fullständig serie från 1786, en gåva av Riksgäldskontoret i Stockholm vid Akademiens invigning, sedermera regelbundet kompletterad genom Riksdagsbibliotekariens försorg.

En hedersplats i referensbiblioteket intaga de *svenska universitetens* årsskrifter (bland dem Uppsala Universitets från 1861, Lunds från 1864) och ett antal *lärda och vittra sällskaps* — såsom K. Vetenskapsakademiens och Vetenskaps-societetens i Uppsala, Svenska Akademiens, Vetenskaps- och Vitterhetssamhällets i Göteborg, Humanistiska Vetenskapssamfundets i Uppsala, Videnskapsselskapets i Kristiania m. fl. — skrifter i mera och mindre fullständiga serier. Att här saknas åtskilligt, särskilt äldre skriftserier, behöver knappast sägas.

Vad referensbibliotekets tillgång på viktigare uppslagsverk beträffar, finnas tyvärr ännu betydande luckor att fylla, men å andra sidan kunna bland redan förvärvade arbeten nämnas t. ex. Murray's New English Dictionary och Dictionary of National Biography. Båda höra till de Ingmanska donationerna, liksom också de två sista upplagorna av Encyclopaedia Britannica. Nordisk Familjebok har biblioteket erhållit såsom gåva av Friherre K. Langenskiöld i Stockholm. Av övriga i ett referensbibliotek obligatoriska allmänna uppslagsverk *saknar* biblioteket dess värre ännu ett flertal, bland dem så viktiga arbeten som t. ex. La Grande Encyclopédie, Salmonsens konversationslexikon m. fl. Uppslagsverk i olika specialfack äro även långt ifrån rikligt och ytterst ojämnt representerade i referensbiblioteket.

Bland den bibliografiska litteraturen märkas riksbibliotekarien Isak Collijns i Stockholm praktfullt utstyrda arbeten, donerade av utgivaren.

I fråga om Akademiens förråd av äldre och nyare periodiskt tryck bör ännu observeras en fullständig samling av Åbo-tidningar från 1700-talet (skänkta av Konsul Hans von Rettig i Åbo), en i det närmaste komplett serie av Åbo Under-

rättelser (de saknade årgångarna äro 1844, 1906, 1908, 1909, 1913 och 1920), Helsingfors Dagblad 1868—1885 och Nya Pressen 1886—1900.

De enskilda äldre tryckalster av en viss sällsynthet, som utan att tillhöra någon av de i det föregående nämnda samlingarna kommit i bibliotekets ägo, äro sammanförda till en grupp för sig. Här finnas bl. a. ett exemplar av Gustaf I:s Bibel, Rudbecks Atland I—II m. fl. arbeten i mera och mindre väl bibehållet skick, tillsammans bildande en samling, som dock än så länge icke är till den grad beaktansvärd, att en närmare redogörelse för den i detta sammanhang vore motiverad.

Även en liten samling *arkivalier* har från olika håll hamnat i Akademiens bibliotek, som gärna såge denna samling ökad, i hopp att med tiden kunna ägna även den en speciell omsorg och fackmannamässig vård. En av de hithörande enheterna (en inbunden samling brev från Matthias Calonius) har förvärvats genom köp, de övriga äro gåvor — av presidentskan N. Proçopé, friherrinnan Anna af Schultén, greve Eric och grevinnan Eva Armfelt, m. fl.

Under biblioteksförvaltningens uppsikt står t. v. jämväl Akademiens *mynt- och medaljsamling*, vars värdefullaste ackquisition, en samling härrörande från hovrättsrådet George Granfelts sterbhus, provisoriskt förvaras i Åbo Sparbanks kassavalv. Dessutom har *Åbo Akademi's Bildsamling* (f. d. Åbo Avdelnings Bildsamling, donerad till Akademien vid invigningshögtidigheterna hösten 1919) i administrativt hänseende underordnats biblioteket. Denna för våra förhållanden högst anmärkningsvärda samling, som ej heller den har fått rum inom bibliotekets lokaler och för övrigt står under en i praktiken fullt självständig förvaltning, skulle förtjäna en särskild presentation, som dock i föreliggande korta översikt måste lämnas därhän.

Såsom redan nämnts, är den ur forskningssynpunkt viktigaste delen av Akademiens bokförråd fördelad på de olika

seminarie- och institutbiblioteken. En redogörelse för innehållet i dessa — f. n. 14 till antalet — faller utanför ramen för denna uppsats. En annan mycket stor del av bokförrådet utgöres av litteratur inom sådana fack, som icke äro representerade vid Akademien, framför allt stora samlingar av medicinsk litteratur. En närmare undersökning av dessa samlingars innehåll måste givetvis uppskjutas, så länge stora delar av den aktuella litteraturen på grund av bristen på utrymme och arbetskraft ännu icke har kunnat underkastas vederbörlig behandling. Huru många enheter bokförrådet i sin helhet omfattar är under närvarande förhållanden omöjligt att angiva, och även de approximativa beräkningar som kunnat göras tillåta endast en mycket bristfällig jämförelse med andra institutioner, delvis på grund av den varierande bestämningen av „enhetens” begrepp i olika bibliotek. Den mer eller mindre fullständigt behandlade, inregistrerade, ordnade och uppställda delen av Åbo Akademiens totala bokförråd omfattar, såsom årsberättelserna utvisa, för närvarande omkring 50,000 volymer (resp. kapslar). Hela mängden av tryckalster i Akademiens ägo, dupletter, tidningar och småtryck inberäknade, omfattar emellertid säkert mera än dubbelt så många eller — om de tänkas uppställda och räknade enligt det vid Akademien följda systemet — inemot 125,000 enheter.

Trots all mer eller mindre död vikt, som givetvis bidrager till denna summa, föreligger här påtagligen dock redan nu *materialet* till ett bibliotek i det begynnelsestadium som en institution av denna art så kort efter dess tillkomst ännu måste befinna sig i. För att härav skall kunna göras ett bibliotek i egentlig mening fordras emellertid, icke endast att inköpsmedel, mångdubbelt större än de hittillsvarande årsanslagen, erhållas, utan även att en tjänlig lokal, helst i form av ett särskilt bibliotekshus, samt medel för avlöning av tillräcklig arbetskraft ställas till biblioteksförvaltningens förfogande. Med Akademiens nuvarande resurser äro dessa krav omöjliga att uppfylla, men de äro och förbli ett sine qua non för

att Åbo Akademi i en framtid skall äga ett bibliotek, värdigt dess namns traditioner och dess blivande ställning bland lærdomsanstalterna i Norden.